

MENTALNO ZDRAVLJE U ZAJEDNICI

Tematski zbornik radova

Studentski kulturni centar Niš, 2017.

Tematski zbornik radova „Mentalno zdravlje u zajednici“

MENTALNO ZDRAVLJE U ZAJEDNICI

Tematski zbornik radova

Prvo izdanje, Niš 2017.

REDAKCIJA ZBORNIKA: prof. dr Zvezdan Arsić, doc. dr Bijana Jaredić, doc. dr Jelena Davidović-Rakić, doc. dr Olivera Radović (Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Filozofski fakultet), **doc. dr Kristina Ranđelović, doc. dr Jelena Opsenica Kostić, prof. dr Nebojša Milićević** (Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu)

Recenzenti:

**doc. dr Dušan Todorović
doc. dr Milica Mitrović
doc. dr Dušan Ranđelović**

Izdavač:

Studentski kulturni centar Niš

Za izdavača:

Dragana Petković, direktor

Saizdavač:

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

Urednik:

Aleksandar Blagojević

Urednik izdanja:

prof. dr Bojana Dimitrijević

Tehnički urednik:

Milica Ognjanović

Tiraž:

100

Štampa:

Medivest KT, Niš

ISBN 978-86-7757-241-9

Nikola Goljović²

Psihološko savetovalište za studente Studentskog kulturnog centra Niš

LJUBAV KAO NUŽAN USLOV ZADOVOLJSTVA PARTNERSKOM VEZOM: ULOGA RANOG ISKUSTVA I LJUBAVNIH STILOVA

Rezime

Cilj rada jeste pokušaj da se kroz razvojni teorijski kontekst afektivnog vezivanja i preko teorije ljubavi Alena Lija, sagleda važnost ranih iskustava i ljubavnih stavova na zadovoljstvo partnerskom vezom u odraslom dobu i pored empirijske provjere pruži detaljan teorijski pregled i različiti pristupi istraživača ovom fenomenu i ovoj oblasti. Uzorak čini 238 ispitanika koji su trenutno u ljubavnim vezama, prosečne starosti 23,93 godine, koji su svoje odgovore davali na Skali ljubavnih stavova, Upitniku partnerske afektivne vezanosti i Upitniku zadovoljstva ljubavnom vezom.

Rezultati pokazuju da je stil eros dobar prediktor zadovoljstva ljubavnom vezom, dok se nezadovoljstvo najbolje može predvideti dimenzijom anksioznosti-negativnim radnim modelom sebe, a korelaciona analiza pružila je nešto širu sliku o ovom odnosu. Autor diskusiju zaključuje potvrđujući pretpostavku o značaju romantične ljubavi za zadovoljstvo vezom, pozivajući se na oprez pri tumačenju rezultata i neophodnost daljih istraživanja sa ciljem još boljeg uvida.

Ključne reči: afektivna vezanost, ljubavni stilovi, ljubavni stavovi, zadovoljstvo vezom

UVOD

Ljubavne veze i partnerski odnosi pominju se u mnogim raspravama mnogo pre začetka moderne nauke, posebno psihološke nauke, pa ipak i danas predstavlja pravi izazov za istraživače bliže određivanje faktora koji utiču na uspešnost ovih složenih dijadnih interakcija. Brojni su i teorijski koncepti i empirijski pokušaji pristupa partnerskim odnosima nastali sa ciljem što uspešnije predikcije i istraživanja relacija sa zadovoljstvom ostvarivanja bliskih odnosa, pa se tako danas sve više gomilaju empirijske činjenice o indikatorima ostvarivanja uspešnih ljubavnih veza.

Zadovoljstvo vezom definiše se kao postojanje pozitivne međusobne procene osećanja između partnera i njihove privrženost vezi (Rusbult & Buunk, 1993). Ljubav ne mora da bude sastavni deo svakog partnerskog odnosa, najčešće i nije kada se radi o interesu zadovoljenja seksualnog nagona, ali u najvećem broju slučajeva igra važnu ulogu, a ispitanici najčešće navode upravo doživljaj ljubavi kao faktor koji ima centralnu ulogu u zadovoljstvu ljubavnom vezom i jasno ističu njen doprinos u stabilnosti i trajnosti veze (Hendrick & Hendrick, 1997).

Postavlja se pitanje mogućnosti i ograničenja teorijskog pristupa fenomenu ljubavi. Kanadski sociolog Alen Li (Lee, 1987) ljubav posmatra kroz tipološku prizmu, gde razlikuje šest ljubavnih stilova. Ono što ostaje kao problem jeste definisanje *stila ljubavi*. Ostalo je nerazrešeno da li se ljubav u Lijevom kontekstu posmatra kao stav uslovljen sociokulturnim razvrtkom pojedinca ili kao relativno trajna karakteristika ponašanja shvaćena kao crta ličnosti (Stefanović-Stanojević, 2012). Mada, autori Skale ljubavnih stavova, Hendrik i Hendrik (1986) nalaze za shodnije da svoju skalu opredele kao skalu za merenje stavova, pre nego crta ličnosti. Lijeva klasifikacija, empirijski je utemeljena na različitim shvatanjima ljubavi, počevši od antičkih vremena, do vremena nastanka same teorije, a

² nikolagoljovic@gmail.com

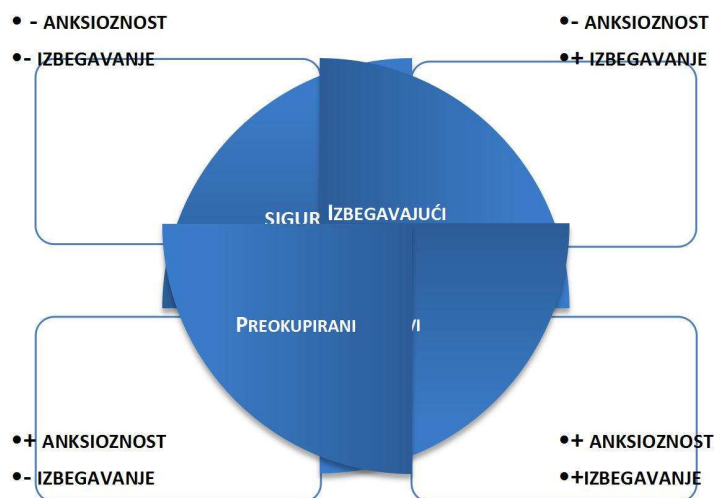
svaki stil posmatran je kao grupa stavova koji se odnose na specifične odnose (Lee, 1987). Iako je delimično preuzeta iz različitih istorijskih izvora, brojna istraživanja potvrđuju njenu empirijsku utemeljenost. Niko ne pripada dominantno jednom ljubavnom stilu, već imamo samo manje ili više izražene karakteristike nekog od ovih stilova. Li razlikuje šest ovakvih ljubavnih stilova:

- *Eros* (strastvena ljubav) je stil za čije se pripadnike vezuju jaka seksualna i fizička privlačnost kao i intenzivna osećanja. Ljubav je za njih veoma važna, umeju da je izraze na pravi način, a samopoštovanje, otvorenost prema drugima i to što su osvojivi na prvi pogled su ključne karakteristike ovog stila koje ga razlikuju od drugih stilova.
- *Ludus* (površinska ljubav) karakterističan je po tome što pripadnici ovog stila ne posvećuju svoju ljubav samo jednom partneru već vešto vode igru i zavode više partnera. Emocionalno su distancirani i kontrolišu osećanja.
- *Storge* (prijateljska ljubav) je ona vrsta ljubavi koju osećate prema braći ili sestrama, kolegama ili prijateljima. Stidljivi su u izražavanju ljubavi, a brak vide kao vrhunac njihovog odnosa.
- *Pragma* (manipulativna, pragmatična ljubav) ima praktičan pogled na romantičnu ljubav. U kriterijume pragme možete da se uklopite ili ne uklopite, ali vrlo je verovatno da ćete proći niz testova i proba, pre nego što se osoba koja pripada ovom stilu pragma odluči da se sa vama uputi na nešto više. Nema preterano izraženih emocija, ni romantike, ni ljubomore.
- *Mania* (posesivna, zavisna ljubav) ne rizikuje da izgubi ljubav. Kada je u vezi, mania ne raskida i po svaku cenu ostaje u vezi, posesivno vezana za partnera, ali samim tim su joj svojstvena i patnja, ljubomora, preterana posesivnost, lepljivost... Seksualno je frustrirana i ne uživa u seksualnoj aktivnosti, najčešće sputana strahom od gubitka partnera koji onemogućava seksualno uživanje.
- *Agape* (nesebična ljubav) pripada osobama sa visokim razumevanjem, strpljenjem, ekstremnim altruizmom, sa puno nežnih osećanja.

Sam autor teorije smatrao je da će storge, pragma i agape stil biti sve ređi, dok će stilovi eros, mania i ludus obeležiti vreme koje dolazi (Lee, 1987), što se pokazalo kao tačno (Stefanović-Stanojević, 2012).

Karakteristike Lijeve stilova, odnosno stavovi grupisani u okviru istog stila, takođe su veoma bitni za interpersonalne odnose između partnera, koji se zasnivaju upravo na ljubavnim stavovima i ostvaruju posrednu i neposrednu vezu sa zadovoljstvom ljubavnom vezom. Istraživači ljubavnih stilova uglavnom nalaze povezanost između stavova koji imaju pripadnici stilova eros i agape sa zadovoljstvom ljubavnom vezom, za razliku od ludusa koji se u istim istraživanjima dosledno vezuje za nezadovoljstvo vezom (Davis & Latty-Mann, 1987; Hendrick, Hendrick & Adler, 1988; Levy & Keith, 1988; Meeks, Hendrick & Hendrick, 1998; Morrow, Clark & Brock, 1995).

Razumeti strukturu i smisao ljubavnih osećanja i ljubavnih stavova vidimo – nije jednostavno, ali na osnovu toga se da pretpostaviti da je razvojni put ovakvih osećanja isto tako složen. Jedna od teorija, koja se autoru rada činila najprihvatljivijom, a koja govori o nastanku i razvoju čovekove osećajnosti je teorija afektivne vezanosti, čije su osnovne koncepte postavili Džon Bolbi i Meri Ejnsvort (Bowlby, 1988; Stefanović-Stanojević, 2011). Teorija govori o tome da je potreba za kontaktom sa drugima primarna ljudska potreba, koju majka, odnosno osoba koja se primarno bavi detetom, treba da zadovolji, a način i kvalitet zadovoljenja detetovih potreba pokazao se kao veoma važan za njegov dalji razvoj. Na osnovu ranih iskustava koje je dete imalo u odnosu sa majkom, odnosno bliskim drugima, dete formira sliku o sebi i sliku o drugima. Model sebe predstavlja skup očekivanja i verovanja deteta o sebi samom, a model drugih, predstavlja skup verovanja i očekivanja deteta u odnosu na druge (Bowlby, 1988). Danas je dominantno u upotrebi dimenzionalni pristup afektivnoj vezanosti Kim Bartolomju (Bartholomew, 1993), nastao na temelju Bolbijeve pretpostavke o postojanju radnih modela sebe i drugih, koji razlikuje dve dimenzije: anksioznost (reprezentacija modela sebe) i izbegavanje (reprezentacija modela drugih). Izbegavanje predstavlja sposobnost, odnosno nesposobnost za uspostavljanje bliskosti sa drugima, a dimenzija anksioznost u najkraćem se može opisati ponašanjima kao što su briga oko uzvraćenosti ljubavi, briga zbog mogućeg ostavljanja, potreba za prevelikom bliskošću i sl.

Grafik 1. Dimenzije afektivne vezanosti prema Kim Bartolomju

Kombinacijom ovih dimenzija (prikazano na grafiku br. 1) dobijamo četvorokategorijalni model koji reprezentuje 4 obrazca afektivne vezanosti:

- *Sigurni obrazac* (niska anksioznost i nisko izbjegavanje) karakteriše se dobrim odnosima intimnosti i funkcionisanja u vezi koji omogućavaju da osoba izgradi autentičan i otvoren partnerski odnos.
- *Izbegavajući obrazac* (niska anksioznost i visoko izbjegavanje) razvio se zbog iskustva iz detinjstva u kome su deca shvatila da se ne treba davati drugima pošto će nas drugi uvek izneveriti. Shodno tome i u partnerskim vezama skloni su površnim i kratkotrajnim vezama, bez većeg emocionalnog upliva i jedino ulaganjem u sebe i sopstvena zadovoljstva.
- *Preokupirani obrazac* (visoka anksioznost i nisko izbjegavanje) je sklon preteranom investiranju u partnerske veze. Svesni svojih nedostataka, zbog negativne slike o sebi, a pozitivne o drugima, očekuju da će partner nadoknaditi ono što njima nedostaje pa su zbog toga “lepljivi”, skloni kontroli, ljubomori i dramtizaciji ljubavi koja poprima notu priče “ljubavi bez granica”.
- *Bojažljivi obrazac* (visoka anksioznost i visoko izbjegavanje) zbog negativne slike o sebi traži emocionalno investiranje od partnera, ali s obzirom na loša iskustva sa drugima (i negativnu sliku o drugima) plaši se bliskosti i ne vezuje se za partnera već se povlači, što za posledicu ima ostvarivanje nedefinisanih i haotičnih odnosa koji se posledično retko i ostvaruju.

Oblast partnerskog afektivnog vezivanja razvila se iz početne Bolbijeve pretpostavke da su romantični partneri u odraslom dobu figure na koje prenosimo rani obrazac afektivne vezanosti sa figura iz detinjstva. Naime, kapacitet koji nismo dobili – ne možemo ni da pružimo. Hazan i Šejver (Hazan & Shaver, 1988) navode sledeće argumente preko kojih partnerske veze sagledavaju kao afektivne:

- Emocionalnom dinamikom i ranog afektivnog i partnerskog odnosa upravlja isti bihevioralni sistem,
- Vrste individualnih razlika primećenih u odnosima dete-staralac su slične razlikama primećenim u partnerskim odnosima,
- Unutrašnja reprezentacija sebe i drugih ili tzv. *radni model*, zajednički je kapital emocionalne vezanosti u detinjstvu i u partnerskim vezama.

Poznat je i pokušaj ovih istraživača (Hazan & Shaver, 1987) da stilove ljubavi svedu na tri glavna oblika afektivne vezanosti. Sigurnu vezanost povezali su sa stilovima eros i agape, izbegavajuću sa stilom ludus, a ambivalentnu sa stilom mania. Hazan i Šejver ne vide stilove pragma i storge kao oblike romantične ljubavi, mada se i u drugim istraživanjima storge teško identifikuje kao ljubavni stil (Feeney & Noller, 1990; Hendrick & Hendrick, 1990; Levy & Davis, 1988). Međutim, vremenom su istraživanja pokazala da stilovi eros i agape ne moraju biti karakteristični samo za sigurno vezane (Feeney & Noller, 1990; Fricker & Moore, 2002). Jedino stil mania u velikom broju istraživanja dosledno korelira sa preokupiranim obrazcem vezanosti (Hazan & Shaver, 1987; Hendrick & Hendrick, 1990; Levy & Davis, 1988).

Teoretičari i istraživači partnerskih odnosa, kao što je prikazano u ovom tekstu, ljubavne veze posmatraju kao složene konstrukte koje su determinisane ličnim, sredinskim i situacionim činiocima, pri čemu je tema ljubavi neosporno prožeta kroz neposrednu operacionalizaciju ljubavne veze (ljubavni stilovi) ili se pominje kao baza na kojoj će se partnerske veze kasnije zasnivati. U svakom slučaju, posmatrano sa filozofskog ili psihološkog stanovišta, ljubav se pominje kao važan faktor zadovoljstva vezom i upravo zato zauzima centralnu ulogu u ovom radu. Cilj rada jeste ispitati povezanost između ljubavnih stilova i partnerskih veza kako bi se bolje razumela priroda ljubavi koja doprinosi uspešnosti same veze, a takođe ispitati i kakva je uloga postojanja/nepostojanja rane roditeljske ljubavi na zadovoljstvo bliskim partnerskim vezama u odraslom dobu, shodno nalazima prethodnih istraživača i teorijskim pretpostavkama.

METOD

Uzorak

Uzorak korišćen u istraživanju je prigodan i sačinjava ga 238 ispitanika koji su izjavili da su trenutno u ljubavnoj vezi. Od tog broja 26 ispitanika je muškog, a 212 ispitanika ženskog pola, starosti od 18 do 37 i prosečne starosti 23,93 godina ($SD=3,87$). U istraživanju je registrovan i veći broj sociodemografskih podataka o ispitanicima. Od ukupnog broj ispitanika 6,7% ima završenu srednju školu, 67,2% su studenti, a preostalih 26,1% ispitanika ima završeno visoko ili više obrazovanje. Najveći deo ispitanika, njih 95% je heteroseksualne orijentacije, a prosečan broj partnera sa kojima su ispitanici bili u ljubavnoj vezi je 4,1 ($SD=2,36$). S obzirom na to da su svi ispitanici u ljubavnoj vezi, najveći procenat veza traje duže od dve godine, njih 53,8%, dok njih 17,3% traje kraće od šest meseci.

Instrumenti

Skala ljubavnih stilova (LAS, Hendrick & Hendrick, 1986). Autori popularne LAS skale ljubavnih stilova, preko ove skale operacionalizuju stilove ljubavi prema teoretskom konceptu kanadskog sociologa i socijalnog psihologa Džona Alana Lija (Lee, 1987). Skala obuhvata šest ljubavnih stilova: 1) Eros – strastvena ljubav; 2) Ludus – neobavezna ljubav; 3) Storge – prijateljska ljubav; 4) Pragma – praktična ljubav; 5) Mania – opsesivna ljubav; 6) Agape – nesebična ljubav. Pouzdanost skala na ovom uzorku je zadovoljavajuća, sem na stilu storge gde je nešto ispod očekivane vrednosti, dok na ostalim stilovima zadovoljava uslov od minimum 0,7, a izražena preko Kronbahovog alfa koeficijenta pouzdanosti interne konzistencije ide od 0,59 na stilu storge do 0,81 na stilu agape.

Modifikovani inventar partnerske afektivne vezanosti (PAVa; Brennan, Clark & Shaver, 1998, modifikacija Kamenov i Jelić, 2003). Dimenzije koje ovaj upitnik daje su dve dimenzije afektivne vezanosti: izbegavanje i anksioznost. Pouzdanost izražena preko Kronbahovog alfa koeficijenta pouzdanosti interne konzistencije na skalama izbegavanja i anksioznosti iznosi 0,84, a provera validnosti preko EFA ekstrahuje dva faktora, tako da su psihometrijske karakteristike testa zadovoljavajuće.

Zadovoljstvo partnerskom vezom. U ovom istraživanju korišćen je subjektivni pristup merenja zadovoljstva partnerskom relacijom, odnosno podatak o tome koliko su partneri zadovoljni partnerskom relacijom dobijen je preko jednog ajtema: “Koliko ste zadovoljni svojom vezom?”, gde su ispitanici odgovor davali na sedmostepenoj skali likertovog tipa. Ovakav pristup je pokušaj da se dobije globalna procena partnera - koliko zadovoljstva im pruža partnerska relacija, zanemarujući moguće dnevne ili periodične oscilacije, kao i potencijalni ambivalentni odnos prema nekim osobinama partnera ili karakteristikama samog partnerskog odnosa (Čudina-Obradović i Obradović, 2000).

Postupak prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni preko kompjuterski podržanog testiranja. Ispitanici su prethodno potvrdili da su upoznati sa svojim pravima i pravilima testiranja, a potom prešli na deo sa pitanjima. Takođe, ostavljena im je mogućnost da odustanu u bilo kom trenutku, tako što bi se odgovori sačuvali tek kada ispitanici unesu sve potrebne podatke i pošalju ih u bazu, a u slučaju odustajanja nisu beleženi nikakvi tragovi o učešću ispitanika.

REZULTATI

Kako bismo ispitili vezu između stilova ljubavi i zadovoljstva ljubavnom vezom, koristili smo neparometrijsku Spirmanovu korelaciju. Rezultati korelacione analize dati su u Tabeli 1.

Tabela 1. Spirmanova korelacija stilova ljubavi i zadovoljstva vezom

	Eros	Ludus	Storge	Pragma	Mania	Agape
Zadovoljstvo vezom	0,56 ^{***}	-0,29 ^{***}	-0,04	-0,16 [*]	-0,15 [*]	0,19 ^{**}

***p<0,00; **p<0,01; *p<0,05

Rezultati pokazuju da postoji korelacija između svih dimenzija stilova ljubavi i zadovoljstva ljubavnom vezom, sem sa stilom storge. Ljubavni stil eros ostvaruje najjaču vezu sa zadovoljstvom vezom, srednjeg intenziteta ($r=0,56$; $p<0,00$). Pozitivnu vezu ostvaruje i stil agape, s tim da je korelacija koja je ostvarena sa ovim stilom prilično niska. Niske, ali statistički značajne korelacije postoje i kod ostala tri stila: ludus, pragma i mania, koji negativno koreliraju sa zadovoljstvom vezom.

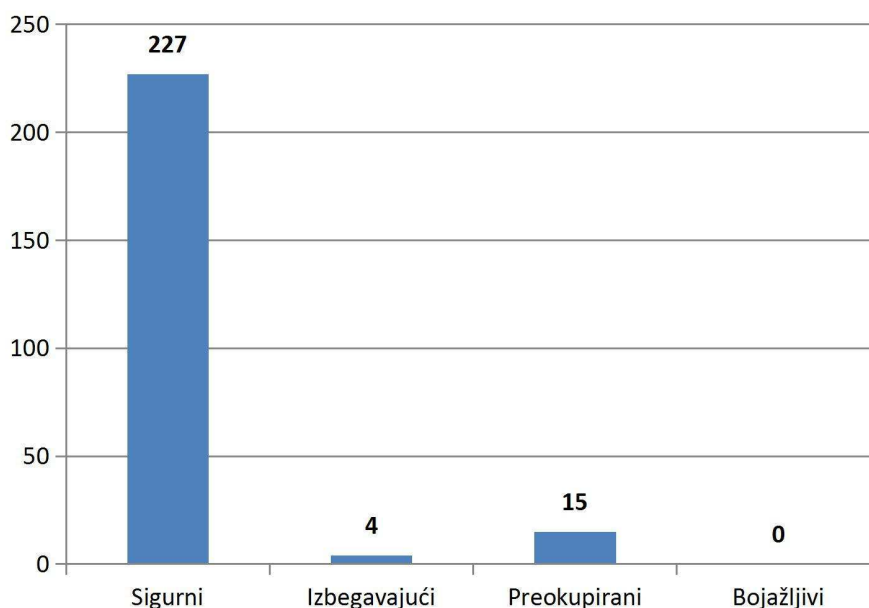
Tabela 2. Spirmanova korelacija između dimenzija afektivne vezanosti i zadovoljstva ljubavnom vezom

	Anksioznost	Izbegavanje
Zadovoljstvo vezom	-0,35 ^{***}	-0,28 ^{***}

***p<0,00

Korelacije sa dimenzijama afektivne vezanosti prikazane su u Tabeli br. 2. Dimenzije afektivne vezanosti, anksioznost i izbegavanje koreliraju negativno i statistički značajano sa zadovoljstvom vezom. Dimenzija anksioznost ostvaruje korelaciju srednjeg, a dimenzija izbegavanje korelaciju niskog intenziteta.

Na osnovu postignutih skorova ostvarenih na skali partnerske afektivne vezanosti korišćene u ovom istraživanju, svaki ispitanik je svrstan u jednu od dimenzija afektivne vezanosti: sigurni, izbegavajući, ambivalentni ili bojažljivi obrazac. Grafikon 2 prikazuje raspodelu obrazaca na ovom uzorku.

Grafikon 2. Raspodela obrazaca afektivne vezanosti na uzorku

Raspodela podataka prikazana na Grafikonu 1 pokazuje da je zanemarljivo mali broj ispitanika vezan nesigurno, pa tako 227 ispitanika je klasifikovano kao siguran obrazac, kao izbegavajući 4, preokupirani 5 i nijedan identifikovan ispitanik sa bojažljivim obrascem vezanosti. Razlozi za ovakvu raspodelu biće diskutovani u sledećem odeljku. Ovakvi rezultati ne dozvoljavaju sprovođenje analize međugrupnih razlika u nivou zadovoljstva vezom, pa će u nastavku biti korišćen samo dimenzionalni pristup.

Kako bismo došli do podatka o tome koliki doprinos ostvaruju stilovi ljubavi i afektivna vezanost u predikciji zadovoljstva vezom sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza, s obzirom na dovoljnu veličinu uzorka i ispunjenost uslova o koreliranosti varijabli. Prvi set prediktora čine dve dimenzije afektivne vezanosti: anksioznost i

izbegavanje, a drugi set prediktora čini šest stilova ljubavi. Kriterijumska varijabla bila je zadovoljstvo vezom. Rezultati hijerarhijske regresione analize prikazani su u Tabeli 3.

Tabela 3. Prikaz rezultata hijerarhijske regresione analize dva seta prediktora

Kriterijum	Set	R	R ²	F	ΔR ²	ΔF
Zadovoljstvo vezom	1	0,43	0,19	26,66***	0,21	12,79***
	2	0,62	0,39	18,26***		

***p<0,00

Prilikom analize kontrolisane su sledeće varijable: pol, godine starosti, broj partnera, trajanje trenutne veze. Utvrđeno je da nijedna od nabrojanih varijabli ne ostvaruje značajan uticaj. Osnovna analiza kolinearnosti ne ukazuje na visoke koeficijente inflacije varijanse, koji bi ukazali na to da neku varijablu treba isključiti iz prediktorskog seta.

Rezultati hijerarhijske regresione analize pokazuju da su oba seta prediktora ostvarila značajan doprinos u objašnjenju zadovoljstva ljubavnom vezom. Oba seta objašnjavaju 39% varijanse, u prilično ujednačenom doprinosu prvog i drugog seta.

Tabela 4. Parcijalni doprinosi prediktora dobijeni hijerarhijskom regresionom analizom

		β koeficijent	SE	SPK ²
Korak 1	Izbegavanje	-0,23	0,06	-0,05**
	Anksioznost	-0,35	0,06	-0,12***
Korak 2	Izbegavanje	-0,01	0,06	-0,00
	Anksioznost	-0,25	0,08	-0,03**
	Eros	0,49	0,07	0,17***
	Ludus	-0,12	0,06	-0,01
	Storge	0,01	0,05	0,00
	Pragma	-0,05	0,07	-0,00
	Mania	-0,07	0,08	-0,00
	Agape	-0,03	0,06	-0,00

***p<0,00; **p<0,01

Parcijalni prikazi doprinosa prediktora dati u Tabeli 4 detaljnije objašnjavaju doprinos prediktora u objašnjenju varijanse koji je prikazan u Tabeli 3. U prvom koraku značajan doprinos ostvaruju negativno izbegavanje i negativna anksioznost, sa potpuno nezavisnim doprinosom varijansi. Uvođenjem stilova ljubavi u drugom koraku vidimo da se taj odnos menja, tako što anksioznost ostaje statistički značajan prediktor, ali sa nižom betom, dok izbegavanje gubi vrednost bete skoro u potpunosti i beta postaje statistički neznačajna. Iako svaki od stilova ljubavi ostvaruje određeni pozitivni ili negativni doprinos predviđanju zadovoljstva vezom, samo stil eros ostvaruje pozitivni doprinos koji je statistički značajan. Kvadrat semiparcijalne korelacije pokazuje da eros u konačnom modelu objašnjava samostalno 17% varijanse, dok anksioznost, jedini prediktor koji ostvaruje statistički značajan doprinos pored erosa, ostvaruje udeo od tek 3% objašnjene varijanse.

DISKUSIJA

Prikazani rezultati studije dokazali su opravdanost postojanja pretpostavke o tome da je ljubav važna determinanta zadovoljstva partnerskim vezama u odraslom dobu, odnosno potvrđuju da su postojanje pozitivnih iskustava u kontaktu sa bliskim drugima u najranijem detinjstvu, kao i kasnije formiranje ljubavnih stavova, važni faktori u tom odnosu.

Konzistentno nalazima nekih pređašnjih studija, rezultati pokazuju da postoji negativna korelacija između dimenzija anksioznost i izbegavanje sa zadovoljstvom vezom (Birnbau, 2007; Feeney, 1994, 2002; Kachadourian, Fincham, & Davila, 2004; Rholes, Simpson & Friedman, 2006). Doprinos koji afektivna vezanost ostvaruje u ovom

odnosu nije veliki i prema rezultatima hijerarhijske regresione analize objašnjava nešto blizu 20% varijanse. Međutim, rezultati takođe pokazuju da slika o drugima (dimenzija izbegavanje) deli zajedničku varijansu sa ljubavnim stavovima. Razlog za to može biti što neka ponašanja na koja upućuju ljubavi stilovi (npr. stavovi stila ludus) u velikoj meri obuhvataju ponašanja izbegavanja, pa iako nijedan stil, sem erosa, ne daje statistički značajan doprinos pojedinačno i ne dopušta nam da vodimo diskusiju u tom pravcu, celokupan skup prediktorskih varijabli stilova ljubavi vrši supresiju doprinosa dimenzije izbegavanje. Delimično smanjenje parcijalnog doprinosa primetno je i kod dimenzije anksioznost. Međutim, u ovom slučaju možemo pretpostaviti da je uloga slike o sebi, naspram slike o bliskim drugima, u zadovoljstvu vezom nešto šira, te ljubavni stavovi dele sa anksioznošću određeni procenat varijanse, ali ne toliki da i njen samostalni doprinos postane statistički neznačajan. Dakle, ovi rezultati, uz sve mere opreza prilikom interpretacije, govore da negativna slika o sebi, koju formiramo prilično rano, utiče na (ne)zadovoljstvo vezom i pored stavova o ljubavi koje formiramo kasnije.

Kada su u pitanju veze između stilova ljubavi i zadovoljstva vezom, rezultati ukazuju na postojanje i pozitivnih i negativnih korelacija. Ljubavni stil eros pokazuje najvišu korelaciju srednjeg intenziteta sa zadovoljstvom vezom. Li u svojoj teoriji govori baš u prilog ove korelacije (Lee, 1987), kao i istraživači iz ove oblasti (Fricker & Moore, 2002; Levesque, 1993; Vedes i sar., 2016). Neke od osobina erosa kao što su ostvarivanje uspešne komunikacije (Davis & Oathout, 1987; Meeks, Hendrick & Hendrick, 1988), poverenje među partnerima (Mikulincer, 1998), pružanje podrške partneru (Simpson et al., 1992), izražavanje ljubavi kako verbalno tako i neverbalno (Tucker & Anders, 1998) i druge slične osobine, upravo su, saglasno navedenim istraživanjima, povezane sa zadovoljstvom vezom. Agape takođe ostvaruje pozitivnu korelaciju sa zadovoljstvom vezom, shodno rezultatima nekih drugih istraživanja (Lin & Catherine, 2008; Vedes i sar., 2016). Pozitivna korelacija niskog intenziteta može se najbolje razumeti kada se u obzir uzme sva požrtvovanost i predanost osobe prema partneru koja čini osnovu ljubavne veze stila Agape (Lee, 1987). Ludus je negativno povezan sa zadovoljstvom vezom. Ludus nema romantičan pogled na ljubav, već je doživljava kao svojevrstnu igru, a osvajanje novih partnera je samo izazov na koji partner treba da odgovori. Ljubavne veze ludusa zasnivaju se na emocionalnoj distanciranosti, emocionalnoj kontroli i ostvarivanju površnih dijadnih interakcija, što čini da se njihovi partneri u vezama često osećaju usamljeni (Fricker & Moore, 2002; Neto & Pinto, 2003). Takvo ponašanje ludusa ukazuje na opravdanost negativno usmerene povezanosti između ludusa i zadovoljstva vezom. Stilovi mania i pragma takođe negativno koreliraju sa zadovoljstvom vezom, mada iako statistički značajne, korelacije koje ostvaruju su znatno niskog intenziteta. Opsesivni karakter manie, posesivnost, ljubomora i preterani zahtevi koje postavlja ovaj stil (Stefanović-Stanojević, 2012) čine se kao faktori koji pomažu razumevanju zadovoljstva vezom. Storge na ovom uzorku ne pokazuje statistički značajnu povezanost sa zadovoljstvom vezom, mada ni u rezultatima drugih istraživača koji pronalaze takvu povezanost ne pokazuje konzistentne rezultate i postojeći rezultati su uglavnom usmereni ka pozitivnoj vezi između ovih konstrukata (Fricker & Moore, 2002), ili, kao u ovom slučaju, nepostojanju korelacije (Hendrick, Hendrick & Adler, 1988). Pragma se kao stil jako teško identifikuje i kada je istraživači pominju, obično ne ostvaruje značajnije korelacije sa zadovoljstvom vezom. Negativna korelacija, jako niskog intenziteta na ovom uzorku, može se pripisati pre situacijskim činiocima i karakteristikama samog uzorka, nego nekoj pravilnosti.

Distribucija obrazaca afektivne vezanosti na ovom uzorku je takva da je čak nešto više od 92% ispitanika sigurno vezano. Zanimljivo mali broj ispitanika u odnosu na uzorak svrstan je u izbegavajući i ambivalentni obrazac afektivne vezanosti, dok nijedan ispitanik nije pokazao visoke skorove ni na dimenziji izbegavanje ni na dimenziji anksioznost – koje bi trebalo da reprezentuju bojažljivi obrazac afektivne vezanosti. Ovakva distribucija obrazaca može se pripisati različitim faktorima. Prvi faktor koji može biti zaslužan za ovakvu distribuciju jeste to što su osobe koje trenutno imaju partnera sa kojim su u ljubavnoj vezi najčešće sigurno vezani parovi (Dosković, 2011; Stefanović-Stanojević, 2000), odnosno parovi koji teže da jedno drugom budu baza sigurnosti (Stefanović-Stanojević, 2011). Drugi faktor tiče se osobina korišćenog instrumenta, jer primetan je trend dimenzionalnog pristupa afektivnoj vezanosti nasuprot klasifikovanju ispitanika u obrasce, upravo iz razloga teškoće kontrolisanja distribucije obrazaca. Još jedna osobina instrumenta tiče se opravdanosti računanja obrazaca arbitrarno određenim skorovima (visoko <36), kako predlažu autori instrumenta. Možda bi bilo opravdanije koristiti neki od pristupa preko mera centralne tendencije ili drugih statističkih pristupa, ali u ovom radu držali smo se izvornih preporuka. Treći faktor koji svakako ima važnu ulogu u svim istraživanjima ovog tipa jeste onaj koji se odnosi na karakteristike samog uzorka, tj. situacione činioce. Npr. 53,8% ispitanika u ovom uzorku je u partnerskoj vezi duže od dve godine, a istraživanja nalaze da upravo ispitanici koji su sigurno vezani opstaju duže u svojim vezama (Duemmler & Kobak, 2001; Hammond & Fletcher, 1991; Simpson, 1990).

Posmatrano iz razvojne perspektive i ovo istraživanje priključice se nalazima mnogih ranijih istraživanja u kojima se govori o tome da su odnosi sa bliskim osobama u detinjstvu važna determinanta formiranja odnosa sa drugim ljudima u odrasloj dobi (Stefanović-Stanojević, 2011), potvrđujući Bolbijevu pretpostavku da se afektivna vezanost za roditelje prenosi kasnije na partnere (Bowlby, 1988). Dakle, ljubav možda nije u potpunosti nužan, ali je

važan uslov zadovoljstva partnerskom vezom. Zaključujemo da su i ljubavni stavovi, iskustva i očekivanja od ljubavnih veza, važni za zadovoljstvo vezom jer rezultati ove studije prilično jasno pokazuju da su ponašanja intenzivirana emocijama, jaka privlačnost, otvorenost, samopoštovanje i lakoća ostvarivanja međusobne interakcije, požrtvovanost za partnera, reprezentovano preko stilova eros i agape, bolje determinante zadovoljstva vezom nego ponašanja koja su vezana za druge stilove kao što su izbegavanje, distanciranje ili upravo suprotno preterano intenziviranje kontakata, lepljivost i posesivnost, ljubomora i slično. Dakle, bliski kontakti koji ne podrazumevaju potpuno suzbijanje ili pak preterano intenziviranje emocija, čine se dobrim preduslovom za ostvarivanje uspešnog odnosa sa partnerom i zadovoljstva ljubavnom vezom.

Međutim, treba biti oprezan prilikom iznošenja ovakvog zaključka, jer ovakav obrazac ponašanja nije jedini koji se dovodi u ovakav odnos sa zadovoljstvom ljubavnom vezom, a pored toga postoje i brojna ograničenja ove studije koja bi trebalo imati na umu prilikom bilo kakve interpretacije rezultata. Prvo, treba podsetiti da ovakav skup osobina objašnjava tek nešto manje od 40% varijanse i na karakteristike uzorka, pa se uopštavanje rezultata nikako ne može izvršiti na populaciji. Drugo, prethodno diskutovana raspodela obrazaca upućuje na to da se podaci odnose pretežno na sigurni obrazac vezanosti.

Dodatno, kada se zadržimo na karakteristikama uzorka, posebnu pažnju skrećemo na nejednak broj muških i ženskih ispitanika, što treba imati u vidu ukoliko rezultate želimo da tumačimo u kontekstu polnog dimorfizma. Vrlo mali broj muških ispitanika ne dozvoljava nam da pomenute rezultate uopštimo i na muški pol, već se rezultati pre mogu shvatiti kao odraz stavova i ponašanja ispitanica, nego ispitanika. Zato prilikom pozivanja na rezultate treba imati u vidu pomenuto ograničenje, a budućim istraživačima ostaje da rezultate dobijene u ovoj studiji uporede sa uzorkom drugačije strukture i izveste o mogućim razlikama.

Ipak, ostaju podaci koji dosta verno potvrđuju pretpostavku o tome da je ljubav, koju smo dobili u detinjstvu i ljubav kakvu poznajemo kao odrasli, ne toliko nužna, kao što se pitamo u naslovu rada, ali je važna, tj. igra bitnu ulogu u zadovoljstvu partnerskom vezom. Struktura te ljubavi podložna je daljoj diskusiji i ovaj rad može se posmatrati kao pregled dosadašnjih radova iz ove oblasti, njihova empirijska potvrda i smernica za dalja istraživanja ove oblasti, posebno kada se radi o otkrivanju individualnih i polnih razlika, koje mogu biti ključne, a koje nisu obuhvaćene ovim radom.

LITERATURA

- Bartholomew, K. (1993). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social Psychology, 37*, 95-109.
- Birnbaum, G. E. (2007). Attachment orientations, sexual functioning, and relationship satisfaction in a community sample of women. *Journal of Social and Personal Relationships, 24*, 21-35.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base*. New York: Basic Book.
- Brennan, K., Clark, C. & Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. U: *Attachment theory and close relationships* (str. 46-76). New York, NY: Guilford.
- Čudina-Obradović, M. & Obradović, J. (2000). Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje. *Revija za socijalnu politiku, 7(2)*, 131-145.
- Davis, K. E. & Latty-Mann, H. (1987). Love styles and relationship quality: A contribution to validation. *Journal of Social and Personal Relationships, 4*, 409-428.
- Davis, M. & Oathout, A. (1987). Maintenance of Satisfaction in Romantic Relationships: Empathy and Relational Competence. *Journal of Personality and Social Psychology, 53(2)*, 397-410.
- Dosković, M. (2011). Kombinacije obrazaca afektivne vezanosti u partnerskim odnosima. *Godišnjak za psihologiju, 8(10)*, 169-182.
- Duemmler, S. L. & Kobak, R. (2001). The development of commitment and attachment in dating relationships: attachment security as relationship construct. *Journal of Adolescence, 24*, 401-415.
- Feeney, J. & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationship. *Journal of Personality and Social Psychology, 58(2)*, 281-291.
- Feeney, J. A. (1994). Attachment style, communication patterns, and satisfaction across the life cycle of marriage. *Personal Relationships, 1*, 333-348.
- Feeney, J. A. (2002). Attachment, marital interaction, and relationship satisfaction: A diary study. *Personal Relationships, 9*, 39-55.
- Fricke, J. & Moore, S. (2002). Relationship satisfaction: The role of love styles and attachment styles. *Current Research in Social Psychology, 7(11)*, 182-204.
- Hammond, J. R. & Fletcher, G. J. O. (1991). Attachment Styles and Relationship Satisfaction in the Development of Close Relationships. *New Zealand Journal of Psychology, 20*, 56-62.

- Hendrick, C. & Hendrick, S. S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 392–402.
- Hazan, C. & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (3), 511-524.
- Hazan, C. & Shaver, P. (1988). A biased overview of the study of love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 473-510.
- Hendrick, S. S., Hendrick C. & Adler, N. L. (1988). Romantic Relationships: Love, Satisfaction, and Staying Together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 980-988.
- Hendrick, C. & Hendrick, S. (1990). A relationship-specific version of the love attitudes scale. *Journal of Social Behavior and Personality*, 5, 239-54.
- Hendrick, S. S. & Hendrick, C. (1997). Love and satisfaction. U: *Satisfaction in Close Relationships* (str. 56-78). New York: Guilford Press.
- Kachadourian, L. K., Fincham, F. & Davila, J. (2004). The tendency to forgive in dating and married couples: The role of attachment and relationship satisfaction. *Personal Relationships*, 11, 373–393.
- Kamenov, Ž. & Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6, 73-91.
- Lee, A. (1987). *Ljubavni stilovi – Načini ljubavnog ponašanja*. Zagreb: Prosvjeta.
- Levesque, R. J. R. (1993). The romantic experience of adolescents in satisfying love relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 22(3), 219–251.
- Levy, M. B. & Davis, K. E. (1988). Lovestyles and attachment styles compared: Their relations to each other and to various relationship characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 439-471.
- Levy, M. B. & Keith, E. D. (1988). Love Styles and Attachment Styles Compared: Their Relations to each other and to various Relationship Characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 439-471.
- Lin, L. & Catherine, H. (2008). Agape Love in Couple Relationships. *Marriage & Family Review*, 37(4), 29-48.
- Meeks, B. S., Hendrick, S. S. & Hendrick, C. (1998). Communication, love and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15, 755–773.
- Mikulincer, M. (1998). Attachment working models and the sense of trust: An exploration of interaction goals and affect regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1209–1224.
- Morrow G. D., Clark E. M. & Brock C. F. (1995). Individual and Partner Love Styles: Implications for the Quality of Romantic Involvements. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12(3), 363 – 387.
- Neto, F. & Pinto, M. C. (2003). The Role of Loneliness, Gender and Love Status in Adolescents' Love Styles. *International Journal of Adolescence and Youth*, 11(3), 181-191.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A. & Friedman, M. (2006). Avoidant attachment and the experience of parenting. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 275–285.
- Rusbult, C. E. & Buunk, B. P. (1993). Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 175-204.
- Simpson, J. A. (1990). Influence of attachment styles on romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 971–980.
- Simpson, J. A., Rholes, W. S. & Nelligan, J. S. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 434–446.
- Stefanović-Stanojević, T. (2000). *Afektivno vezivanje - transgeneracijski prenos*. Magistarski rad. Beograd: Filozofski fakultet.
- Stefanović-Stanojević, T. (2011). *Afektivna vezanost - razvoj modaliteta i procena*. Niš: Filozofski fakultet.
- Stefanović-Stanojević, T. (2012). *Da li mislimo ljubav kada kažemo ljubav*. Niš: Filozofski fakultet.
- Tucker, J. S. & Anders, S. L. (1998). Adult attachment style and nonverbal closeness in dating couples. *Journal of Nonverbal Behavior*, 22, 109–124.
- Vedes, A., Hilpert, P., Nussbeck, F. W., Randall, A. K., Bodenmann, G. & Lind, W. R. (2016). Love styles, coping, and relationship satisfaction: A dyadic approach. *Personal Relationships*, 23(1), 84-97.

Nikola Goljović

Psychological Counseling Center for Students within Students' Cultural Center, Niš

**LOVE AS A NECESSARY CONDITION FOR RELATIONSHIP SATISFACTION: THE
ROLE OF EARLY EXPERIENCE AND LOVE ATTITUDES**

Abstract

The aim of the paper is an attempt to understand the importance of early experiences and love attitudes in the developmental theoretical context of attachment and through the Alan Lee theory of love on relationship satisfaction in adulthood, and in addition to the empirical results, provides a detailed theoretical overview based on different approaches to this phenomenon in this area. The sample is consist of 238 respondents, currently in love relationships, the average age of 23.93, who gave their answers on the Scale of Love Attitudes, the Questionnaire of Relationship Attachment and the Relationship Satisfaction Scale.

The results show that Eros is a good predictor of relationship satisfaction, while dissatisfaction can be predicted by the dimension anxiety-negative working model of self, but correlation analysis has provided a somewhat broader picture of this relationship. The author concludes the discussion by confirming the hypothesis of the importance of romantic love for relationship satisfaction, expressing caution regarding the interpretation of results and necessity of further research in order to gain a better insight.

Keywords: attachment, love styles, love attitudes, relationship satisfaction